

Autistické rysy z hermeneutické pozice I

Autor: Adéla Dluhošová

Abstract

Autistic traits from a hermeneutic position I. – The current biological-reductive naming of autism as a pervasive developmental disorder contributes to the stigmatizing perception of autism. Last but not least, it can complicate the path to a positive identity for people with autism, as more people with ASD tend to take language literally. The article searches for the cause of this way of perceiving the neurodiversity of a person, looking for ways to better acceptance and self-acceptance of people with ASD. Autistic spectrum disorders require a holistic hermeneutic approach. People with this nature enrich society, at the same time, misunderstanding these differences can lead to unnecessary traumatization or contribute to the development of perverse variants of autism. Latent, less pronounced, but all the more numerous in society, autistic traits that more people show also deserve attention. Some philosophers describe the symptoms of autistic traits, point out the difference in the overall structure of such a form of humanity and come to terms with it, even if they name the given phenomenon in a different way.

Keywords: autism spectrum disorders, hermeneutics, dialogue, dasein-analysis

Klíčová slova: poruchy autistického spektra, hermeneutika, dialog, daseinsanalýza

Úvod

Poruchy autistického spektra jsou hojně diskutovaným společenským tématem, přibývá lidí s těmito diagnózami. Kromě standardního psychologického a biologického pohledu značně limitovaného subjekt-objektovým rozvrhem dnešní převažující vědy téma nutně vyžaduje celostní, fenomenologické a hermeneutické uchopení. Jednak si to zaslouhuje téma samo – fenomén autismu je sám o sobě fascinující součástí pestrobarevného koloritu přirozenosti člověka a otázka na kolik autistické vnímání a myšlení ovlivnilo vývoj lidské kultury a našeho myšlení je jistě sama o sobě podstatná. Kromě toho tuto korekci dlužíme lidem s autismem, jejichž identitu podstatným způsobem ovlivňuje pojetí autismu jakožto pervazivní vývojové poruchy.

Někteří lidé s autismem fungují svým jedinečným způsobem nakonec spokojeně a daří se jim naplnit osobnostní potenciál, spíše však platí, že život s autismem patří obvykle mezi bolestnější životní zadání. Lidé s autismem se poměrně často potýkají s psychickými problémy, někdy velmi vážnými, jiní jsou doživotně závislí na péči blízkých lidí, která se v některých případech může stát celoživotním vysilujícím údělem. Přesto se nezdá být smysluplné definovat tuto variantu lidské přirozenosti jako pervazivní vývojovou poruchu. O tomto svědčí i skutečnost, že mnoho odborníků z pomáhajících profesí, kteří se snaží podporovat lidi s autismem, vytváří svůj vlastní způsob, jak o autismu hovořit, a pojmenování poruchy, nemoci či postižení se vyhýbají. O autismu je totiž třeba hovořit a vědět, protože

porozumění odlišností a jedinečnosti autismu pomáhá předcházet nedorozuměním, negativnímu hodnocení nebo až sociálnímu vylučování těchto lidí. V neposlední řadě včasná diagnostika a podpora dětí od raného věku se ukazuje jako nejefektivnější nástroj pomoci.

Svět autismu je nesmírně široký a mnohobarevný, tím pádem těžko definovatelný, každé pojmenování nebo definování nutně naráží na neúplnost. Tak je tomu nakonec u všech jevů, které poctivě promýšlíme z duchovědné pozice. I zde platí, že je principiálně nemožné hovořit o autismu *clare et distincte*. Při popisu dílčích vlastností, které tomu či jinému člověku s autismem mohou odpovídat, nutně najdeme mnoho takových, o kterých to platit nebude vůbec. Zároveň je nutné zahrnout do rozvahy skutečnost, že z pozice analyzování dílčích projevů autismu, nutně ztrácíme ze zřetele celek osobnosti člověka s autismem a také celek lidského společenství, ve kterém se především ukazuje fenomén autismu.

Domnívám se, že podněty k překonání tohoto úskalí nabízí uchopení tématu fenomenologicko-hermeneutickou cestou. Tímto způsobem se také otevírá celá paleta podstatných otázek: Jak jinak můžeme hovořit o autismu, pakliže chceme překročit redukcionistické pojetí člověka definovaného subjekt-objektovým rozvrhem dnešní převažující vědy? Jaká charisma a úskalí autismu můžeme konstatovat z hermeneutické pozice? Byla tato varianta lidské přirozenosti a její odrazy – především její vnímání a myšlení – již ve filosofii zachycena a konfrontována, byť popisována jiným jazykem? Jakým způsobem se autismus dotýká společenství lidí jako celku? Jak podpořit lidi s autismem k autentickému životu, ve kterém budou moci být sami sebou a zároveň spolu s druhými v rámci vztahovosti sobě vlastní?

K pokusu o rozpracování těchto otázek se dostanu po krátkém etymologicko-historickém úvodu a představení současného medicínského a psychologického pohledu, protože to vyjadřuje současný společensko-vědní konsenzus, který podstatným způsobem determinuje to, jak je autismus vnímán. Základním problémem následujícího pojednání je obtížnost v daném rozsahu práce nejprve precizně popsat stávající náhled převažující vědy na autismus, aniž by bylo vynecháno něco podstatného, načež se na podkladě východiska Gadamerovy hermeneutiky pokusit popsat svou zkušenost a „svůj nekončící rozhovor“ s lidmi s autistickými rysy a fenoménem autismu. Ambice pojmout v tomto rozmezí také otázku, zda a jakým způsobem bylo téma autismu pojednáváno v různých filosofiích, se jeví jako dopředu limitovaná. Vyústěním následující rozvahy tak bude návrh směru, z kterého by bylo možné čerpat indicie z pozic některých filosofů pro další rozumění autismu skrze stálý rozhovor směřující k projasňování tohoto fenoménu.

Do následující rozvahy zahrnuji nejen lidi s autistickými rysy natolik výraznými, že spadají pod diagnostické pásmo poruch autistického spektra. Budu si významně všimnout také latentních, škálových projevů těchto diferencí. Kromě lidí v tzv. šedé diagnostické zóně, u kterých je pro hraniční symptomy nejasné, kam je zařadit, je mezi lidmi poměrně hodně osob s nuančními autistickými rysy, kterých je v populaci výrazně více. Jednak i v takovém případě si dané rysy zaslouží pozornost, reflexi a sebereflexi a potom se domnívám, že právě rozpoznávání a reflektování vlastních latentních autistických rysů může pomoci porozumění autismu a emancipaci lidí s intenzivnějšími projevy této difference.

S autistickými rysy je to podobné jako třeba s úzkostí. Pokud člověk není například psychopat, zná emoci strachu. To, že se občas anebo i relativně častěji něčeho bojíme, z nás

ještě nedělá člověka, kterého by psychiatr diagnostikoval s úzkostnou poruchou. Ale pokud se potřebujeme přiblížit k představě prožívání člověka s těžkými úzkostmi, vzpomeneme si na vlastní prožitek strachu a zkusíme ho několikrát znásobit. V porozumění lidem s autismem může pomoci, když si uvědomíme, že každý z nás většinou něčím autista také trochu je a že je vhodné tyhle momenty reflektovat a zvědomit si je.

Tento přechod může působit možná trochu jako vulgarizace a vyprázdnění původního psychiatrického pojmu, ale účelem je jednak nahlédnutí celku tohoto fenoménu, který je svým charakterem škálový, což znamená, že symptomy přecházejí od výrazných projevů u některých lidí po nuanční u jiných, přičemž tyto přechody jsou nejasné a kontinuální. Za další je smyslem poukázat na skutečnost, že širší autistické kontinuum se výrazněji dotýká společnosti jako celku a že je vhodné ho proto reflektovat. Pro filosofii tím vyvstává zajímavá otázka, jakým způsobem mohou například i tyto latentní autistické rysy protrahovat do různých momentů našeho myšlení, eventuálně nakolik můžeme dopátrávat odrazy těchto nuancí v celku dnešní společnosti.

Tím se otevírá také legitimita tohoto propojení psychiatrického pojmu s širšími filosofickými souvislostmi, byť tím dochází k volnějším nakládání s původním pojmem. Podstatné je jednak reflektovat tyto latentní autistické projevy, které vykazují kde kdo, spolu s podstatnou otázkou, kde všude můžeme dopátrat příčiny tohoto stavu. V neposlední řadě díky této sebereflexi můžeme vykročit blíže k porozumění lidem s autismem a přispět k jejich emancipačnímu procesu.

Pár poznámek k epistemologii a historii pojmu

Pojem *autismus* – pochází z řeckého slova *αὐτός* a znamená *sám*. Poruchy autistického spektra dle mezinárodní klasifikace nemocí spadají pod pervazivní vývojové poruchy: „Skupina těchto poruch je charakterizována kvalitativním porušením reciproční sociální interakce na úrovni komunikace a omezeným, stereotypním a opakujícím se souborem zájmů a činností. Tyto kvalitativní abnormality jsou pervazivním rysem chování jedince v každé situaci.“¹ Pervazivní znamená, „všepřonikající vývojové poruchy, které záporně mění motorickou, emoční, volní, kognitivní, řečovou – celou osobnostní a psychosociální úroveň.“² Mezi tyto pervazivní vývojové poruchy patří Aspergerův syndrom, Rettův syndrom a dětská dezintegrační porucha, dětský autismus a atypický autismus.

Deštník autismu je nesmírně široký: je-li možné konstatovat, že někteří lidé s autismem žijí v podstatě naplněný osobní a profesní život bez větších potíží, týkalo by se to spíše lidí s Aspergerovým syndromem. Problémy, které představuje péče o člověka s těžkým autismem případně i mentální retardací, jsou naopak pro člověka bez této zkušenosti nepřenositelné. Situace rodičů samoživitelů s již dospělými dětmi s těžkým autismem někdy destruktivně agresivními, pro které v podstatě není kapacita v rámci stávajících sociálních služeb, respektive celková podpora je ve výsledku minimální, jsou ztracenými osudy, zapomenutými příběhy a v neposlední řadě selháním sociální funkce státu.

¹ 10. revize *Mezinárodní klasifikace nemocí*. Online. Př. n. l. Dostupné z WWW: <<https://mkn10.uzis.cz>> [cit. 2024-09-11].

² *Slovník cizích slov*. Online. 2024. Dostupné z WWW: <<https://slovník-cizich-slov.abz.cz>> [cit. 2024-09-11].

Podstatným rozdílem mezi lidmi s „lehčím“ autismem – ve smyslu dřívějšího Aspergerova syndromu – a „těžším“ autismem je skutečnost, že kognitivní a řečové schopnosti odpovídají „normě“, což by na první dojem mohlo působit jako výhoda oproti lidem s těžším autismem, což může být zavádějící. Naopak díky této dispozici mají tito lidé větší prostor pro silné pochybnosti o sobě samých, komplikovanou cestu k vlastní pozitivní identitě a paradoxně třeba větší riziko suicidálního chování, než je tomu u lidí s těžším autismem. Právě proto je nutné klást si otázku, jakým způsobem těmto lidem rozumíme, jak oni sami sobě rozumí a jakým způsobem jim ulehčit cestu k autentickému a naplněnému životu.

Z odborného hlediska je Aspergerův syndrom či vysokofunkční autismus: „Porucha nejspíše nozologické validity, charakterizovaná tímž kvalitativním porušením reciproční sociální interakce, které napodobuje autismus, současně s opakujícím se omezeným, stereotypním repertoárem zájmů a aktivit. Liší se od autismu hlavně tím, že není opoždění ve vývoji řeči a kognitivních schopnostech. Tato porucha je často spojena se značnou nemotorností. Abnormality mají velkou tendenci přetrvávat do dospívání a dospělosti. V časně dospělosti se občas vyskytují psychotické epizody.“³

Objevitelem tohoto jevu byl rakouský psychiatr Hans Asperger, který si všiml triády symptomů (deficit v sociálním chování, nedostatky ve verbální a neverbální komunikaci, omezené a repetitivní schéma chování a zájmů) u několika chlapců, které měl v péči. Tyto své pacienty pojmenoval jako „autistické psychopaty“ (etymologicky z řečtiny: αὐτός – sám, ψυχή – duše, πάθος – trpění, bolest, vášně). Zároveň některé z těchto symptomů rozpoznával sám u sebe. Ačkoliv jím zvolené pojmenování vychází z tradičního reduktivního medicínského rozvrhu, uvědomoval si pozitivní stránky autistické psychopatie, když konstatoval, že k tomu, aby se člověk mohl stát skutečně vynikajícím vědcem či umělcem, musí mít alespoň některé ze znaků autistické psychopatie, které mu umožní odpoutat se od tohoto světa. Pojem autistické psychopatie nahrazuje britská psychiatrická Lorna Wingová pojmem Aspergerův syndrom (etymologicky: syndrom z řečtiny συνδρομή – shoda příznaků).⁴ Od té doby se tento pojem automaticky vžil, hovorově se běžně užívá obrat: „Má Aspergera.“

Americká psychiatrická společnost, která vydává diagnostický manuál DSM, zrušila dílčí dělení pod poruchami autistického spektra, tedy diagnóza Aspergerův syndrom v USA již není platná. Dle tohoto způsobu se diagnosticky konstatuje, zda dotyčný má PAS či nemá a dále se specifikuje, jak konkrétně se v jeho osobnosti projevuje. Jednotnou diagnózu tak dostává například intelektově zdatný matematik se silnějšími sociálními potížemi stejně jako člověk s těžkým autismem včetně mentální retardace. Osobně se domnívám, že tento způsob není šťastný, protože běžně v řeči potřebujeme tyto variace stručně rozlišovat. V České republice je stále platná 10. verze diagnostického manuálu (MKN-10), která rozlišuje dětský autismus, atypický autismus, Aspergerův syndrom a další, byť například NAUTIS již od toho způsobu upustil.

Pro potřeby tohoto článku budu užívat dříve zavedené pojmy, byť si jsem vědomá kontroverze pojmu Aspergerův syndrom. Z historické studie vyplynulo, že Hans Asperger

³ 10. revize *Mezinárodní klasifikace nemocí*. Online. 2024. Dostupné z WWW: <<https://mkn10.uzis.cz/prohlizec/F84.5>> [cit. 2024-09-11].

⁴ ATTWOOD, Tony. *Aspergerův syndrom: porucha sociálních vztahů a komunikace*. Praha: Portál, 2012, s. 21.

jako psychiatr za nacismu vědomě posílal některé děti s postižením na eutanázii, ale po válce se prezentoval jinak.⁵ Alternativním pojmenováním by možná mohl být vysokofunkční autismus, nicméně to mě osobně připadá také jako ne příliš hezké a reduktivní pojmenování. Nakonec stále nejpřirozeněji užívám pojmu Aspergerův syndrom, a tak ho budu užívat i v tomto textu, i když otázku přeznamenání autismu budu také diskutovat.

Diagnóza jako forma subjekt-predikátového výroku

Diagnóza Aspergerova syndromu je výsledkem analytického vědeckého přístupu k člověku a jeho duševnímu životu včetně jeho spolubytí s druhými lidmi. V tomto přístupu je tedy osobnost člověka včetně jeho vztahování se ke světu a k druhým lidem redukována na jednotlivé části, které jsou následně diagnostikovány. Potíž je v tom, že analýza člověka z hlediska dílčích projevů ztrácí ze zřetele celek člověka a primárně konstatuje deficity v daných oblastech jako objektivně daná negativa bez ohledu na to, zda a jaký hlubší smysl mohou v životě člověka sehrát.

Snahu o porozumění celku a smyslu celku si můžeme dohledávat v rozvíjející odborné literatuře o autismu v závislosti na schopnosti autora tyto obsahy nahlížet, v neposlední řadě by toto mělo být podstatou hlubší a smysluplné terapeutické práce s lidmi s autistickými rysy. Má-li kvalitní terapeut tuto podstatu zvnitřnělou, třeba i více na intuitivním než vědomém podkladě, přirozeně hledá jiný způsob, jak člověka s autismem dovést k lepšímu porozumění sobě a druhým lidem než skrze akceptaci toho, že trpí „všepronikající vývojovou poruchou, která záporně mění motorickou, emoční, volní, kognitivní, řečovou – celou osobnostní a psychosociální úroveň“.⁶

V čem tkví podstata rizika pojmenování autismu formou diagnózy jakožto objektivního faktu? Martin Heidegger na příkladu zacházení řemeslníka s kladivem ukazuje posun od zkušenosti s tíhou kladiva (prakticky obstarávající odložení – řemeslník vymění nástroj) k výrokové větě „to kladivo je těžké“. Význam primárně rozumějícího „jako“ se zde posouvá k čistě jednoduchému určení věci. Poukazuje tak na třeba ne hned patrný, ale přesto podstatný významový posun od výroku, ve kterém spoluzaznívá starost pobytu k nivelizující tendenci výpovědi. Co do smyslu lze podobně hovořit o autismu. Zkušenost Hanse Aspergera s chlapci, se kterými bylo složité nalézt společnou řeč a vykazovali neobvyklé repetitivní zájmy, se transformuje k definici diagnózy „autistické psychopatie“, ve které se vytrácí původní zkušenost určité formy lidského spolubytí. Závěr této diagnózy je dán z hlediska pozorování odlišnosti těchto chlapců od sociální většiny, dále artikuluje postoj sociální většiny, že je jejich chování obtížné a nepříjemné a má charakter výrokového predikátu, který v sobě nese Heideggerem pojmenované riziko nivelizující tendence výpovědi.⁷

⁵ HERWIG, Czech. Hans Asperger, National Socialism, and “race hygiene” in Nazi-era Vienna. Online. *Molecular Autism*, 2018, roč. 9, č. 29. Dostupné z WWW: <<https://doi.org/10.1186/s13229-018-0208-6>> [cit. 2024-09-11].

⁶ *Slovník cizích slov*. Online. 2024. Dostupné z WWW: <<https://slovník-cizich-slov.abz.cz>> [cit. 2024-09-11].

⁷ GRONDIN, Jean. *Úvod do hermeneutiky*. Praha: OIKOYMENH, 1997, s. 131.

Karteziánství jako projev určité formy autismu?

Mezinárodní klasifikace nemocí, která by měla být nástrojem k pomoci a k lepšímu porozumění lidem s autismem, hovoří jazykem, který při aplikaci základního selského rozumu a empatie leckdy poskytuje lidem s autistickými rysy a pomáhajícím profesím ve své podstatě medvědí službu. Kořenem problému je skutečnost, že pozitivistická věda má tendence o člověku hovořit z pozice přírodovědy, která při aplikaci na vědu o člověku vytváří dojem jako by existenci člověka a jeho pobyt bylo možné rozkrájet na dílčí aspekty, porovnat je s průměrností a v případě výraznějšího odchýlení od poptávky společenského průměru konstatovat „poruchu“. Snaha o vysvětlení příčiny této poruchovosti pak ústí například v popis dílčích chemických procesů v mozku či poruchy genů, které induktivně dokládají podstatu poruchy.

Tyto metodologické postupy dle Anny Hogenové „popisují předměty s aristotelskou sukcesivitou pomocí kauzality, to je jediná cesta, kterou zde můžeme najít. Ovšem to, že tento stav v mozku může být odpovědí na neznámé otázky, jejichž poznáním se nám teprve otevře cesta k lidské duši, to lékaři nechtějí používat, tato metoda je nevědecká, nejsou tam naměřená čísla, která jsou signum jistoty, tj. pravdy novověku.“⁸

Člověk je analyzován z pozice subjekt-objektové figury, skrze kterou se lidství člověka stává více či méně zřejmě předmětem – objektem pozorování. Důsledky toho, jak pak člověk může být vnímán, se zabývá také Jan Payne: „Při explikaci se totiž ztrácí ‚šarm‘ obestírající jinak skutečnost či prožitek z ní. Tento ‚šarm‘ čili půvab každé přírodní události, vlastně sourodý s naší fundamentální životní náladou a naladěností, se musí vytratit pod náporom palby vojska, bojujícího s heslem ‚nic než‘ na rtech. Avšak to samo o sobě by ještě nemuselo vadit; povážlivé to ovšem začne být, když jde o člověka a jeho duši: duše pak pro takové chápání rovněž není ‚nic než‘...; zde lze již nabídnout cokoli a vyústěním je přece vždycky degradace lidství, dokonce i kdyby touto esencí měla být vznešená spiritualita či přímo božská povaha. Jde totiž jen o konceptuální vymezení, a to nutně vede k simplifikaci proti vlastnímu předmětu; předmět ztrácí svůj ‚šarm‘ a podobá se ochočenému zvířeti. To platí i o duši v případě, že je s ní nakládáno tímto způsobem.“⁹

Lidé s Aspergerovým syndromem vykazují své specifické zvláštnosti, zároveň je rozptyl těchto projevů nesmírně široký. Je ošemetné a reduktivní hovořit obecně o míře inteligence člověka, je to fenomén těžko uchopitelný a obtížně měřitelný, nehledě na to, že nepochopená originalita či jinakost přemýšlení bývá často mylně interpretována jako „hloupost“. Nicméně lze velmi zjednodušeně konstatovat, že mezi lidmi s Aspergerovým syndromem se nachází kromě lehčího intelektového podprůměru a průměru, také poměrně dost lidí, kteří vykazují specifickou míru nadání v různých oblastech, často bývá profil schopností značně nevyrovnaný.

Kateřina Thorová uvádí, že někteří lidé s Aspergerovým syndromem vynikají v umělecké oblasti – literární, výtvarné, v psaní poezie, hudbě, v paměťových dovednostech, jsou mezi nimi rychločtenáři, lidé s vynikajícím matematickým a logickým uvažováním, se

⁸ HOGENOVÁ, Anna. Jinakost jako fenomén dneška. Online. *PAIDEIA*, 2019, roč. XVI, č. 1–2, s. 2. Dostupné z WWW: <<https://ojs.cuni.cz/paideia/article/view/1534/1172>> [cit. 2024-09-11].

⁹ PAYNE, Jan. *Hermeneutická etika: jeden filosofický pokus o setkání s lidskou bytostí*. Praha: Triton, 1995, s. 21.

specifickými zájmem – například šachy apod. Rozlišuje dva podtypy těchto lidí v případě nerovnoměrného profilu: lidí s verbálním nadáním (výborná slovní zásoba, schopnost argumentace, diskuze apod.) a lidé s výrazným logickým nadáním (excelují v matematice, programování nebo šachu).¹⁰

Aspergerův syndrom rozpracovává v komparativní studii *Věda zla* psycholog Simon Baron-Cohen. Příčinou Aspergerova syndromu je podle něj jiný způsob vnímání a zpracovávání informací a sice takový, který je v extrémní míře vyladěný na hledání „pravdy“, čímž tento autor rozumí hledání „opakujících se verifikovatelných vzorců“.

Já osobně se domnívám, že Simon Baron-Cohen rozpracovává jeden z podtypů Aspergerova syndromu, zřejmě především logický či silně exaktně uvažující. Myslím, že deštník autismu zahrnuje širší paletu jinakostí, nicméně v rámci kratšího článku budu diskutovat rovněž z pozice filosofie a hermeneutiky především podtyp definovaný Simonem Baron-Cohenem. Hlubší rozpracování by zasloužily další možné variace Aspergerova syndromu, o kterých se diskutuje. Myslím, že by mělo zajímat nadefinování a rozpracování rovněž uměleckého či metafyzického autismu.

V knize *Věda zla* shrnuje výsledky dlouhodobého mezioborového výzkumu krutého chování, jehož hlavní příčinu spatřuje v absenci empatie, přičemž rozlišuje negativní nulovou empatii (u osob s hraniční, psychopatickou a narcistní poruchou osobnosti) a pozitivní nulovou empatii typickou pro lidi s Aspergerovým syndromem. Pozitivní proto, že lidstvu nakonec přináší mnoho užitečného v podobě pokroku v oblasti především přírodních věd a moderních technologií. Vysoká úroveň systematizujícího mechanismu tohoto vnímání a pozoruhodně precizní a exaktní myšlení způsobuje, že nepředvídatelný svět lidských emocí a pocitových rozpoložení druhého člověka je mimo možnost porozumění a empatie (v závislosti na míře autismu) není možná.

Simon Baron-Cohen pozitivně vyzdvihuje vysoký morální standard jednání jedinců s Aspergerovým syndromem, proti neférovému chování nebo nepravdivým tvrzením se často kriticky ozývají jako první, protože svůj morální systém a smysl pro hledání pravdy vystavěli za pomoci čisté logiky. Stinnou stránkou Aspergerova syndromu je vnímání druhých lidí jakožto objektů, rodiče mají často pocit, že dítěti slouží pouze jako objekty k uspokojování jeho potřeb, zdají se být (v závislosti na intenzitě AS) slepí ke skutečnosti pocitů druhých lidí.¹¹

Z výše uvedeného může vyplývat, že z řad lidí s Aspergerovým syndromem může pocházet poměrně mnoho těch, kteří přispěli k rozvoji karteziánského uchopování světa, protože pro takové vnímání je typické, že se vyladuje především na hledání vzorců a teorií, skrze subjekt-objektovou figuru analyzuje předmětným způsobem mimo jiné i jevy, které jsou bytostně nepředmětné – tedy například bytí druhého člověka. Analýza člověka a hledání vzorců v lidském chování je u některých lidí s autistickými rysy přirozeným důsledkem privace intuitivního chápání pocitů a světa druhého člověka.

Analytické vzorce se stávají člověku s autistickými rysy obrazně řečeno „slepeckou holí“ poskytující základní a nutnou oporu v pochopení druhých lidí. Tony Attwood konstatuje

¹⁰ THOROVÁ, Kateřina. *Výjimečné děti – Aspergerův syndrom*. Praha: APLA, 2007, s. 35.

¹¹ BARON-COHEN, Simon. *Věda zla: nová teorie lidské krutosti*. Brno: Emitos, 2014, s. 103–129.

akademickou dráhu jako jedno z možných povolání lidí s Aspergerovým syndromem, protože univerzity jsou známé tím, že tolerují neobvyklé osobnosti, které by za výzkum položily život, a zmiňuje humoristickou poznámku, že „univerzity v podstatě slouží jako chráněné dílny pro lidi, kteří mají potíže se sociálním kontaktem“.¹² Z výše uvedeného podle mého názoru vyplývá, že karteziánství by bylo možné interpretovat také jako formu projevu autismu určitého typu.

Autismus „léčí“ autismus

Radim Palouš konstatuje obrat v moderním myšlení, kdy se novověk překlápí do světověku v symbolickém roce 1969 – pro toto nové období argumentuje „dnes již běžně přijímanou globalitou politického a technického společenství, nýbrž i koncem vlády takového scientistického názoru, který pramenil v karteziánském rozdělení veškerenstva na *res cogitans* a *res extensa*, koncem monopolu dokonce i v přírodovědě. Pozice člověka-pozorovatele, stojícího jakoby vně, mimo celek skutečnosti a pozorujícího objekty a celý objekt-veškerenstvo, pojaté mimo dobro a zlo, s nezaujatou a chladnou distancí, se ukázala neudržitelnou, a to i v exaktním bádání samotném. Svět se opět spojil a je celistvý.“¹³

Nicméně jakkoliv revoluční může být tento holistický obrat napříč vědními obory, tendence k pozitivistickému nahlížení člověka, například jeho nemoci apod., přetrvává v zažitých stereotypech určitého zkonstatěného pojetí medicíny třeba možná i v důsledku určitých autisticko-karteziánských tendencí určitého typu vědy; například při léčbě duševní bolesti formou automatické medikace bez pokusu o terapeutické doprovázení – bohužel stále ještě praxe, která se v současné psychiatrii vyskytuje. Podobně reduktivně-stereotypně-karteziánská je interpretace Aspergerova syndromu z pozice mezinárodní klasifikace nemocí jako pervazivní vývojové poruchy a v důsledku toho i nadále přetrvávající společenský stereotyp, který nahlíží autistické rysy prizmatem diagnózy či postižení.

Fenomenologie velmi zjednodušeně chápe veškeré poznání světa skrze ukazování fenoménů a toho, jak se věci ukazují ve zkušenosti, přičemž transcendentální epoché, která má přivádět člověka k věcem samým, vede cestou uzávorkování a rozpoznávání představ a předsudků. Pro fenomenologii je také věda producentem určitých představ a předsudků, které je třeba odkrývat. Teprve reflektované předsudky se stávají předporozuměním, které nás přibližují blíže k věcem samým. Je zjevné, že některé zažité předsudky nás více oddalují od věcí samých než jiné. Často je to až dějinný odstup, který rozpozná předsudky zakrývající „věc o sobě“ od těch, které nám jí přibližují.¹⁴

Stereotypy ve společnosti, v rámci běžného mezilidského kontaktu, ale také v rámci vědních oborů, přetrvávají dlouho poté, co je přední vědci prozřou či zreflektují, jak například Radim Palouš výše popisuje. O to podstatnější je, aby „vlajková loď“ vědeckého poznání, v tomto případě jednotící mezinárodní konsenzus ohledně klasifikace poruch autistického spektra, hovořil jazykem, který pomáhá, a nikoliv cestu k pozitivní identitě v něčem komplikuje. Diagnóza autismu je důsledkem redukcionistického vědeckého nahlížení člověka, které se možná rozvíjí také za přispění vědců s určitými karteziánsko-autistickými rysy a pakliže toto pojetí dané diagnózy může mít na identitu člověka s autismem i negativní

¹² ATTWOOD, Tony, *op. cit.*, s. 176.

¹³ PALOUSH, Radim. *Totalismus a holismus*. Praha: Karolinum, 1996, s. 141.

¹⁴ GRONDIN, Jean, *op. cit.*, s. 144.

dopady, lze tuto skutečnost metaforicky shrnout tak, že „karteziáni sami sebe potápějí na lodi, kterou si špatně utesali“. Reduktivní jazyk mezinárodní klasifikace nemocí totiž vypovídá leccos o tom, jak byla tradičně vědecky vnímána podstata člověka včetně jeho duševního zdraví.

S ohledem na specifika Aspergerova syndromu je však třeba zdůraznit jeden specifický rys, který u některých lidí s touto přirozeností výrazně vystupuje: tendence vnímat vyřčené doslova, dále tendence brát velmi vážně logickou a vědeckou interpretaci světa. Jaký vliv na identitu člověka s autistickými rysy asi může mít konstatování, že trpí „všepřonikající vývojovou poruchou, která záporně mění motorickou, emoční, volní, kognitivní, řečovou – celou osobnostní a psychosociální úroveň“, ¹⁵ pakliže by měl tendenci toto chápat doslovně?

S ohledem na poměrně vysokou míru sebevražednosti mezi lidmi s autistickými rysy bych se přidala k mnoha dalším hlasům, které poukazují na nutnost revize způsobu, jakým současná medicína o tomto jevu hovoří.

Diagnóza jako „sebeodcizení“ nebo „sebeporozumění“

Při setkání s člověkem s autistickými rysy se člověk bez autismu, tj. neurotypický člověk (dále zkratka NT člověk), často setká s vlastní nejistotou, dotčeností, třeba i pobouřeností nebo s inspirativním a originálním pohledem jakoby z jiné perspektivy. Poměrně častým pocitem bude prostě a jednoduše nerozumění tomu, co a proč a jakým způsobem dotyčný říká, čímž vzniká primární úkol pro hermeneutiku. U Martina Heideggera se hermeneutika přesouvá do centra filosofického myšlení, přičemž nepředkládá a ani nemůže předkládat jakýkoliv metodologický postup výkladu, protože ten vždy svým vlastním a jedinečným způsobem provádí sám rozumějící pobyt, cestou výkladu výkladu, ve kterém se pobyt sám pro sebe stává průhledným, tím se skrze hermeneutiku otevírá možnost stát se *rozumějící* sobě samému. Heidegger pojmenovává riziko „sebeodcizení“, ve chvíli, kdy pobyt místo toho, aby podnikl výklad sebe sama, přejímá ten převzatý například od druhých lidí nebo výklad tradovaný a nesnaží se o projasnění.

K projasnění dochází hermeneutika postupnou cestou destrukce stávajícího „nánosu“ tradice, pokud překrývá existenci ji samu. „Podání tradice, jež zde takto vládne, činí zprvu a většinou to, co ‚podává‘, tak málo přístupným, že to spíše zakrývá. Vydává tradované na pospas samozřejmosti a brání v přístupu k původním ‚zdrojům‘, z nichž byly tradované kategorie a pojmy zčásti ryzím způsobem čerpány.“¹⁶ Pro člověka s autistickými rysy bude zřejmě jednou z věcí, které před ním při prosvětlování jakéhokoliv rozumění vyvstanou, včetně porozumění sám sobě, nutnost vyrovnat se s vlastní identitou ovlivněnou fenoménem autistických rysů a zároveň podstatným způsobem s tradičním rozvrhem vědy. Bez této reflexe je diagnóza autismu ve svém původním smyslu „sebeodcizením“ pobytu.

¹⁵ *Slovník cizích slov*. Online. 2024. Dostupné z WWW: <<https://slovník-cizich-slov.abz.cz>> [cit. 2024-09-11].

¹⁶ GRONDIN, Jean, *op. cit.*, s. 129.

Fenomenologické a hermeneutické porozumění autismu

Fenomenologie navrácí člověka k věcem samým, k tomu, jak se věci ve zkušenosti ukazují jako fenomény. O věci jako takové můžeme říci pouze to, že se nám ukazuje takovým nebo jiným způsobem. Z pozice fenomenologie není možné dokázat či vyvrátit existenci světa. Svět se nám, lidem, ukazuje a projasňováním tohoto ukazování se snažíme přibližovat k věcem samým, ke světu samému. O světě tedy můžeme říci pouze tolik, nakolik se nám lidem z různých perspektiv ukazuje.

Z pozice fenomenologické můžeme konstatovat, že lidem s autistickými rysy se svět může ukazovat jinak než většině lidí, samozřejmě s přihlédnutím ke skutečnosti, že ve své podstatě se každému člověku jeví svět jinak, je to tedy posun oproti virtuálnímu sociálnímu průměru co do intenzity jinakosti. V návaznosti na fenomenologické východisko můžeme konstatovat, že NT lidem se člověk s autistickými rysy jeví jiným, nesrozumitelným, jako by si žil ve svém vlastním světě a jiným způsobem se vyjadřoval skrze řeč. Tato zkušenost člověka se stává zjevně úkolem pro hermeneutickou filosofii.

Tématem filosofické hermeneutiky je hledat nárok na univerzalitu, zřejmě ve smyslu obecně platného základu, o který by se mohly opřít především duchovní vědy, tedy vědy, které se mimo jiné snaží porozumět duchovní a dějinné podstatě člověka. Tento opěrný bod by byl výchozím bodem pro možnost cokoliv tvrdit z pozice těchto věd. Zjednodušeně lze říci, že to, co přinesl Kant přírodovědě, hledá filosofická hermeneutika pro humanitní vědu. Pro porozumění autismu je nosný především Gadamerův přínos pro hermeneutiku.

Otázka po tom, co je tedy vlastně univerzální, by mohla najít určitou odpověď v tom, že univerzálním je to, že je vše relativní, respektive dějinně či kulturně podmíněné. Obava z relativizace všeho včetně etiky vede historismus k tomu, že hledá jakousi nadčasovou pravdu. Gadamer a Heidegger odkrývají metafyzický motiv historismu, když vychází z logiky myšlení, které potlačuje čas. Pouze metafyzicky založené myšlení může tvrdit, že člověk může principiálně kriticky jednat jen na pozadí nadčasové pravdy, například jasně daných etických pravidel. Jenomže lidé jsou ve své přirozenosti angažováni v hledání cesty k lepšímu světu, kde bude eliminováno zbytečné utrpení, právě proto, že vůči zlu mohou vystupovat jen skrze svou pozici danou svou dobou a situací. Hermeneutika dává člověku nástroje k rozpoznávání metafyzických utopií, které jsou ve své podstatě příčinou všech totalitárních systémů myšlení.¹⁷

Z perspektivy hermeneutiky jsou i vědecké definice autismu svým způsobem relativní, podléhají času a náhled vědy na autismus také prochází vývojem. Co je tedy tím univerzálním, o co se můžeme při snaze o porozumění autismu opřít? Gadamer spatřuje nárok na univerzalitu ve faktické skutečnosti naší konečnosti. Na pozadí této konečnosti vystupuje naše nekonečná snaha o porozumění a řeč, která je artikulací našeho vnitřního slova a rozhovorem s druhým, hledáním otázek a odpovědí, na které se následně vztahují další naše otázky.

¹⁷ *Ibid.*, s. 26.

Autistickým rysům člověka můžeme optikou filosofické hermeneutiky porozumět nikoliv z pozice nivelizujícího výpovědního výroku odborného jazyka, ale skrze rozhovor, snahu o postupné (nikdy finální) projasňování „věci samé“, druhého člověka jako „sebe samého“. Cesta k porozumění fenoménu autismu vede skrze žité, osobní setkávání a rozhovor s lidmi s autistickými rysy. Na této cestě nám může být k užitku vycházet z pozice předporozumění (tedy uvědomělých předsudků), přičemž jedním zdrojem může být odborná literatura, dále ze zkušeností dalších lidí, kteří na tuto formu jinakosti narazili, z výpovědí lidí s autismem. To vše nám může dávat možné indicie, které nám mohou ale také nemusí být nápomocni k porozumění.

Následující rozvaha bude mým zamyšlením nad autistickými rysy, jejich různými formami, nad možnými důsledky a projevy tohoto fenoménu, artikulací domněnek a otevřených otázek. Nic z toho nemá být výpovědním výrokem, je to vyjádření mé osobní zkušenosti s tímto fenoménem, která může rezonovat se zkušenostmi druhých lidí, anebo také vůbec nemusí, protože každý člověk je jedinečný.

Můj prvotní pocit z této zkušenosti je, že jde především o setkání s jinakostí, spíše ve smyslu kulturního střetu, který se projevuje především v jiném porozumění světu, jazyku a někdy i hodnotám. Kulturní střet je proto kulturním střetem, že na překlenutí a porozumění nám nestačí pouze naše osobní iniciativa a intuice, na to je jinakost příliš velká a naše síly příliš omezené. Ve snaze o projasnění kulturního střetu podstatně pomáhá snaha obou zúčastněných stran, zahrnující otevřenost, toleranci, snahu o empatii. Je třeba si připomínat, že změna postoje nemusí být jen záležitostí reflexe, někde snaha již naráží na limity a možnosti přirozenosti zúčastněných stran.

Lidé s autismem se potřebují postupně učit způsoby, jak se nejlépe domluvit s NT člověkem, potřebují si osvojovat řeč, především její neverbální a kontextovou formu, kterou se hovoří na planetě, na které se narodili. Ovšem nikoliv z důvodu svého všeprostopujícího postižení, ale proto, že hovoří nějak jiným jazykem a nějak odlišně vnímají. NT lidé potřebují v cestě za projasněním této jinakosti rozvíjet více jasné verbální komunikace, která popisuje i jinak samozřejmé věci. Dále jim v porozumění lidem s autismem mohou pomoci zkušenosti dalších lidí, blízkých osob lidí s autistickými rysy, odborníci, kteří lidi s autismem podporují a v neposlední řadě musí být otevření své vlastní sebereflexi, protože střet s jinakostí nás obvykle provokuje a přivádí k jinému pohledu na sebe samého a vyvádí nás z vlastní perspektivy.

Charismata myšlení člověka s autistickými rysy a poznámka k vnímání času

Autistickým rysům lze zřejmě porozumět skrze odlišnost ve vnímání světa ve smyslu základních smyslových percepí, dále v jinakosti v porozumění řeči, časovosti, myšlení a v odlišnosti emocionalit a prožívání vztahů. Tuto jinakost budu nahlížet z pozice otázky podstatné pro filosofii: Jakým způsobem se mohou autistické rysy projevit v myšlení těchto lidí?

Na úvod je třeba uvést, že mezi lidmi s Aspergerovým syndromem lze rozpoznávat různé podtypologie, přičemž toto dělení se liší. Terapeut sociálních nácviků Julius Bittman popisuje jako nejzákladnější rozčlenění na formativní, aktivní, pasivní podtyp Aspergerova

syndromu¹⁸ nebo jiným příkladem je rozlišení analyticko-logického a verbálního typu Aspergerova syndromu.¹⁹ Následující pojednání o různých projevech autistických rysů bude místy na tyto různé typologie narážet, v tom případě bude tento podtyp přiblížen.

Na počátku těchto úvah bych ještě uvedla, že určité autistické rysy mohou vykazovat lidé, kteří jsou schopni celostního a hlubokého vnímání druhého člověka, umí blízce nahlížet onu věčně proměnnou a nikdy stejnou jedinečnost druhého a mají nadání pro vnímání celků. Přesto mohou vykazovat vnější rysy autismu, například mohou mít potíže s udržováním očního kontaktu, nemusí mít rádi změny, mohou být silně introvertní. Dle mého názoru definice Aspergerova syndromu Simon Baron-Cohena řeší především podtyp autismu, který definuje deficit na empatii a sklon k nadčasovému, možná cyklickému myšlení. Oproti tomu verbální podtyp Aspergerova syndromu s nadáním může zřejmě vykazovat nadání pro cizí jazyky, výbornou paměť, bohatou slovní zásobu a argumentaci, může být humanitně zaměřený, mít mimořádně silnou vášeň pro svá témata, ale přesto v jeho myšlení může být patrná privace po myšlení celku, jeho postoje mohou mít více tendenci k trochu dogmatickým a černobílým interpretacím, na kterých může následně dotyčný rigidně trvat.

Domnívám se, že myšlení člověka, obzvláště lidí s vyšším nadáním a schopností kritického a kreativního myšlení, čímž může disponovat rovněž člověk s určitými autistickými rysy, disponuje možností rozpoznání limitů autistického myšlení, respektive rozpoznání kontextů, ve kterých je funkční a ve kterých nás oddaluje porozumění. Tedy úvahy lidí s autistickými rysy mohou nést znaky tohoto rozpoznání, které vyplývá právě z jejich sebekritického přístupu k vlastnímu myšlení, jehož dosahy si následně umí více představit díky své vlastní odžité zkušenosti.

V této části budu popisovat svou bezprostřední zkušenost s lidmi s autismem, kterým jsem se snažila porozumět v rámci svých schopností, dále skrze rozhovory s lidmi s autismem a s jejich blízkými a také z odborné literatury k tématu. Domnívám se, že filosofie se tohoto tématu také dotýká a to tak, že se vyrovnává s projevy různých typů autistických rysů v myšlení člověka, což budu řešit v souvislosti s některými otázkami, které v rámci této rozvahy vyvstanou.

Z hlediska objektivistických diagnostických metod se u lidí s autistickými rysy, například s Aspergerovým syndromem, obvykle „naměří“ snížená sociální a emoční inteligence. Z bezprostřední komunikace skutečně mívají NT lidé pocit, že jde o egocentrické lidi, kteří moc nerozumí jejich pocitům, nemají empatii a v emocionální rovině mohou působit dětsky, bezprostředně, mají potíže se sebeovládáním a rozčilují je třeba věci, které ostatní lidé nechávají klidnými. Na druhou stranu někteří lidé s autismem naopak vykazují oploštělou emocionalitu, jako by je vše nechávalo chladnými. Příčina části určité emocionální lability tkví v odlišnosti smyslové percepcie – často se vyskytuje hypersensitivita na různé smyslové vjemy, která způsobuje pocity od diskomfortu, po silnou bolest či paniku. Zřejmě i této smyslové vybočenosti vděčí někteří lidé s autistickými rysy za zvýšenou vnímavost k umělecké tvorbě. Dalším zdrojem emocionálního diskomfortu je snížená adaptace ke změně – změny životních podmínek, cestování, změna uspořádání nábytku či věcí v domácnosti může rovněž vyvolávat na první dojem egocentrické a hněvivé reakce.

¹⁸ Školení NAUTIS: „Rozvoj sociálních a komunikačních dovedností u dětí a dospělých s Aspergerovým syndromem a vysoce funkčním autismem“, 12.–13. 5. 2022.

¹⁹ THOROVÁ, Kateřina, *op. cit.*, s. 35.

Kvůli odlišnosti v sociálním porozumění a emocionálním prožívání pocítují lidé s autismem často pocity osamělosti, popisují, že se necítí být doma mezi lidmi, NT lidé je často popisují jako ufony, či lidi z jiné planety. Na podkladě této odlišnosti se mohou lidé s autistickými rysy dostávat do pozice distančních pozorovatelů společnosti a z této perspektivy mohou nahlédnout věci, které NT lidem zůstávají skryté. Situace možná původně nedobrovolného poustevníka, který se stahuje do ústraní svého světa, protože je pro něj těžké být mezi lidmi, může člověka dostávat do autonomní pozice, kde stažen do sebe může nezávisle přemýšlet. Mimo jiné ideální výchozí pozice pro filosofické tázání.

Samozřejmě se tím také člověk s autismem setkává s duševní bolestí, osamělostí, smutkem, bohužel čtené je mezi lidmi s autismem sebevražedné chování. Bolest ať už tělesnou či duševní lze také uchopit různým způsobem z hlediska nalézání smyslu v utrpení člověka. „Spoustu věcí a platností pochopíme jen tehdy, pocítujeme-li velmi silně jejich chybění.“²⁰ Může to být zřejmě právě ono nedobrovolné poustevničení, osamělost a vydělenost, které nás může přivádět hlubšímu náhledu na svět, druhé lidi a sebe. Jinými slovy, to, že je něco bolestné, ještě neznamená, že z toho nevyplývá hlubší smysl, či že je to poruchové, či postižené.

Pro řadu lidí s autistickými rysy bývá typická neschopnost lhát, společensky se přetvařovat, jejich řeč je často bezprostřední artikulací aktuálních myšlenek. Zřejmě na podkladě systematizujícího mechanismu se vytváří autistický vztah ke specifickému typu pravdy, v případě logicko-technického autismu spíše ve smyslu pravdy jako jistoty *certitudo*. Pokud se setkají s něčím, co v případě logického podtypu AS neodpovídá správnosti jeho myšlení, bez ohledu na sociální tlak se často ozývají jako první. Ze své autistické distance mohou vystupovat proti určitým typům stereotypů a určitým nepravdám, protože jejich přirozenost je obvykle nepokouší kupovat si „společenské body“ opakováním módních názorů a dobově „správného“ myšlení.

Podstatným rysem lidí s autistickými rysy je častá intenzivní zaujatost specifickým zájmem, často v repetitivním duchu – tedy stále dokola, leckdy hraničící s posedlostí. Na podkladě těchto vášní, vznikají specifické situace, způsobené tím, že autista neudržel své vášně na uzdě. Setkala jsem se například s případem, kdy člověk s autistickými rysy roztavil svým rodičům snubní prsteny, protože potřeboval zlato na alchymistický pokus nebo je znám případ chlapce, který byl policií vyšetřován pro krádež lokomotivy, přičemž vyšlo najevo, že se nejednalo o krádež, nýbrž o zájmové puzení, které nešlo vydržet, pouze s lokomotivou popojel pár metrů.

Silná vášeň pro určité jevy se možná může odvíjet na pozadí jiného nahlížení času. Je možné, že špatná adaptace ke změně – potřeba stálosti a neměnnosti – hledání stálých verifikovatelných vzorců pomocí systematizujícího myšlení, jak uvádí Simon Bar-Cohen, spolu určitým způsobem souvisí. Jinými slovy to, jak se projevují lidé s autismem ve svém domově, kde jsou sami sebou nebo právě v tom, že svůj domov nechtějí opouštět, se projevuje v jejich způsobu myšlení a vnímání. Silná vášeň pro určitý zájem je možná zřejmě také díky repetitivní cyklické potřebě u tohoto zájmu setrávat.

²⁰ HOGENOVÁ, Anna. Privace a její úloha v myšlení. Online. *PAIDEIA*, 2011, roč. 8, č. 2–3. Dostupné z WWW: <<https://ojs.cuni.cz/paideia/article/view/1785/1364>> [cit. 2024-09-11].

Není možné, že určitá forma autistického myšlení svou vyladěností k hledání opakovatelných, svým způsobem nadčasových vzorců se dá definovat také jako tendence člověka s autistickými rysy k metafyzickému myšlení? Ve smyslu Heideggerova chápání tohoto pojmu, který chápe metafyziku jako myšlení popírající časovost, tomuto můžeme rozumět jako tendenci k myšlení hledající nadčasovost, eventuálně časovost popírající – hledání struktur, které byly platné v minulosti a budou i v budoucnosti. Co je neměnná struktura či vzorec v přírodovědě? Je to vyjádřením neměnného principu. Čas může být vnímán lineárně nebo cyklicky (anebo někde a někdy mezi těmito dvěma způsoby). Člověk, který vnímá lineárně, vnímá více dějinně, je pro něj představitelný neustálý tok změn, neopakovatelnost dějinné situace člověka a není mu taková představa diskomfortní.

Člověk, který vnímá čas více cyklicky a nadčasově, si nepřejí a nemá rád změnu, raději setrvává u neměnných situací a zájmů a možná tihne více k exaktní vědě. Možná proto má tolik lidí s autismem rádo vlaky a metro – jezdí vždy znovu a dokola po stejných kolejích. Vše kolem nich se neopakovatelně mění, lidé jsou nesrozumitelní, emoce jsou nepochopitelným, stále proměnlivým chaotickým mystériem, ale metro přijede vždycky ve stejnou dobu a jede stejným způsobem. V tomto smyslu by šlo také říci, že existuje příbuznost mezi člověkem s těžkým autismem, který se stále dokola naklání ze strany na stranu nebo chodí stále ve stejném kruhu dokola a mezi přírodovědeckým vzorcem, rovnicí, která vytváří stále stejně platný kruh. Tedy v tomto smyslu by určité autistické myšlení bylo možné definovat také skrze sklon k exaktnímu metafyzicko-cyklickému vnímání času.

Primární příčinou komunikačních problémů lidí s autismem a NT lidí by tedy snad byla odlišnost ve vnímání času. Autistický člověk, který zřejmě vnímá čas přirozeně spíše metafyzicky a cyklicky, tedy své myšlení má vyladěné na rozpoznávání časově neměnných vzorců, které jsou platné například v matematice, používá tuto svou tendenci rovněž k porozumění člověku, který je ale svou podstatnou dějinný, vždy jedinečný a neopakovatelný. Snaží se porozumět člověku v dějinné situaci, kterou se stává každý hlubší lidský rozhovor, prizmatem myšlení ve své podstatě časovost popírající. Tento princip by šlo vztáhnout na klasický střet exaktního a duchovnědného nahlížení člověka. Exaktní věda svým způsobem popisuje většinou jevy, který přesahují časový horizont, jsou nadčasové. $2 + 2 = 4$ bylo v antice stejně platné jako dnes.

Humanitní věda, nebo lépe jazykem hermeneutické filosofie, duchověda se snaží porozumět situaci dějinného člověka, která nikdy není stejná. Na zemi žije 8 miliard lidí, každý má svůj jedinečný a odlišný pohled na svět, vytváří svůj vlastní svět. Jak se praví v talmudu: „Každý, kdo zachrání jednu duši, je nahlížen, jako by zachránil celý svět.“ Jak máme ale porozumět dějinné situaci člověka, když v neustálé fluktuaci různých variant lidského bytí postrádáme opěrný bod, uvědomíme-li si, že rovněž jakékoliv slovo, pojem, nehledě na významy slovních spojení, má v různé době, jazyku a kontextu odlišný význam? Gadamer vznáší nárok na univerzalitu z hlediska konečnosti člověka, kterému je vlastní nekonečná potřeba rozhovoru a hledání porozumění, na základě kterého hledá indicie pro své jedinečné rozhodování vždy v nové a jiné dějinné situaci. Úvaha o časovosti lidí s autismem potřebuje hlubší zamyšlení, výše uvedené jsou jen předběžné náčrty a otázky.

Z výše uvedeného vyplývá, že autistické rysy nelze vydělit jeden od druhého, navzájem se v osobnosti člověka prolínají v rámci hermeneutického kruhu, kdy je nemožné říci, co je hlavní a co druhotnou příčinou. Tento kruh by šel definovat těmito rysy, které se u

lidí s autismem projevují různým způsobem a intenzitou: jiné myšlení a vnímání – sociální jinakost a osamělost – pobyt ve svém světě – vášeň pro svůj svět. Velmi pravděpodobně těmto variantám lidského bytí ve smyslu lidí s určitými autistickými rysy vděčíme za mnohé revoluční přínosy v lidském myšlení a umění.

Tuto kauzalitu pojímá mezinárodní klasifikace nemocí tak, že vydělí jeden z těchto rysů, kterému dá bez souvislosti k dalším rysům záporné hodnocení a lidi s autismem pošle do světa na cestu k hledání sebe samého a druhých lidí „s nápisem *pervazivní vývojová porucha* na čele“. S ohledem na reálné konotace, které odborný jazyk do mezilidského porozumění přináší, lze závěrem shrnout, že pojmenování jinakosti autismu jako poruchy či všeprostupujícího postižení může být vnímán také jako určitá forma sociálního vylučování.
(*pokračování*)

SEZNAM LITERATURY

ARENDDT, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě: zpráva a banalítě zla*. Praha: Mladá fronta, 1995. ISBN 80-204-0549-6.

ARENDDT, Hannah. *Původ totalitarismu I–III*. Praha: OIKOYMENH, 1996. ISBN 80-86005-13-5.

ATTWOOD, Tony. *Aspergerův syndrom: porucha sociálních vztahů a komunikace*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0193-9.

BARON-COHEN, Simon. *Věda zla: nová teorie lidské krutosti*. Brno: Emitos, 2014. ISBN 978-80-87171-37-0.

BUBER, Martin. *Já a Ty*. Praha: Kalich, 2005. ISBN 80-7017-020-4.

GRONDIN, Jean. *Úvod do hermeneutiky*. Praha: OIKOYMENH, 1997. ISBN 80-86005-43-7.

HEIDEGGER, Martin. *Věda, technika a zamyšlení*. Praha: OIKOYMENH, 2004. ISBN 80-7298-083-1.

NIETZSCHE, Friedrich. *Tak pravil Zarathustra: kniha pro všechny a pro nikoho*. Praha: XYZ, 2015. ISBN 978-80-7505-140-0.

PALOUŠ, Radim. *Totalismus a holismus*. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-281-8.

PAYNE, Jan. *Hermeneutická etika: jeden filosofický pokus o setkání s lidskou bytostí*. Praha: Triton, 1995. ISBN 80-85875-07-1.

SPITZER, Manfred. *Digitální demence: jak připravujeme sami sebe a naše děti o rozum*. Brno: Host, 2014. ISBN 978-80-7294-872-7.

THOROVÁ, Kateřina. *Výjimečné děti – Aspergerův syndrom*. Praha: APLA, 2007.

VERMEULEN, Peter. *Autistické myšlení*. Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1600-3.

ZIMBARDO, Philip G., COULOMBE, Nikita D. *Odpojený muž: jak technologie připravuje muže o mužství a co s tím*. Praha: Grada Publishing, 2017. ISBN 978-80-247-5797-1.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE:

HERWIG, Czech. Hans Asperger, National Socialism, and “race hygiene” in Nazi-era Vienna. Online. *Molecular Autism*, 2018, roč. 9, č. 29. Dostupné z WWW: <<https://doi.org/10.1186/s13229-018-0208-6>> [cit. 2024-09-11]. ISSN 2040-2392.

HOGENOVÁ, Anna. Jinakost jako fenomén dneška. Online. *PAIDEIA*, 2019, roč. XVI, č. 1–2. Dostupné z WWW: <<https://ojs.cuni.cz/paideia/article/view/1534/1172>> [cit. 2024-09-11]. ISSN 1214-8725.

HOGENOVÁ, Anna. K problematice celku. *E-LOGOS*, 2002, roč. 9, č. 1. Dostupné z WWW: <<https://elogos.vse.cz/pdfs/elg/2002/01/09.pdf>> [cit. 2024-09-11]. ISSN 1211-0442.

HOGENOVÁ, Anna. Privace a její úloha v myšlení. Online. *PAIDEIA*, 2011, roč. 8, č. 2–3. Dostupné z WWW: <<https://ojs.cuni.cz/paideia/article/view/1785/1364>> [cit. 2024-09-11]. ISSN 1214-8725.

HÖSCHL, Cyril. *Hikikomori není japonský fenomén. V extrémní sociální izolaci žijí lidé po celém světě*. Online. 2022. Dostupné z WWW: <<https://dvojka.rozhlas.cz/cyril-hoschl-hikikomori-neni-japonsky-fenomen-v-extremni-socialni-izolaci-ziji-8677668>> [cit. 2024-09-11].

MALT, Ulrik. Breivik není monstrem. Online. *Respekt*, 2015, 18. 3. Dostupné z WWW: <<https://www.respekt.cz/tydenik/2016/13/je-to-jako-byt-clenem-gangu?srltid=AfmBOor2T0L0v5ZIZLDm78Lx7faDWAJ5DrAvGeuZINRFLNbGtJcBAa1C>> [cit. 2024-09-11].

O'CONNELL, Henry, FITZGERALD, Michael. Did Alan Turing have Asperger's syndrome? Online. *Irish Journal of Psychological Medicine*, 2014, roč. 20, č. 1, s. 28–31. Dostupné z WWW: <<https://doi.org/10.1017/S0790966700007503>> [cit. 2024-09-11]. ISSN 2051-6967.

Je to jako být členem gangu. Online. *Respekt*, 2016, 23. 6. Dostupné z WWW: <<https://www.respekt.cz/tydenik/2016/13/je-to-jako-byt-clenem-gangu?srltid=AfmBOor2T0L0v5ZIZLDm78Lx7faDWAJ5DrAvGeuZINRFLNbGtJcBAa1C>> [cit. 2024-09-11].

Slovník cizích slov. Online. 2024. Dostupné z WWW: <<https://slovník-cizich-slov.abz.cz>> [cit. 2024-09-11].

Úvodní slovo. Online. DA-psychotherapie. 2024. Dostupné z WWW: <<https://www.da-psychotherapie.cz/psychotherapie-daseinsanalyza-potize-krize-deprese-uzkost-pomoc>> [cit. 2024-08-30].

10. revize Mezinárodní klasifikace nemocí. Online. Př. n. 1. Dostupné z WWW: <<https://mkn10.uzis.cz>> [cit. 2024-09-11].

(Mgr. Adéla Dluhošová je studentkou doktorského studia filosofie na UK Pedagogické fakultě.)